

УДК 37.013.42:378.1

Віра Корнят

СУЧАСНИЙ СТАН СФОРМОВАНOSTІ ДІАГНОСТИЧНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Професійна діяльність соціального педагога є однією з багатопланових і трудомістких професій. Майбутній спеціаліст повинен бути підготовлений до неї вже у процесі навчання. Необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних діяти на рівні вимог міжнародних професійних стандартів у соціальній сфері, зумовлена також входженням України у світовий освітній простір [2].

Впродовж останніх десятиліть професія “соціальний педагог” займає все стійкіші позиції серед інших. Тому проблема якісної професійної підготовки майбутніх фахівців є особливо актуальною. Над її розв’язанням працюють і науковці, і практики. На основі аналізу основних напрямів наукових досліджень із питань професійної підготовки соціальних педагогів можна виділити: дослідження теоретико-методологічних основ професійної підготовки соціального педагога в Україні (Л. Міщик, І. Зверева, А. Капська, В. Поліщук), вивчення досвіду професійної підготовки соціальних педагогів за рубежом, зокрема в Німеччині, Польщі (С. Когут, О. Пришляк, Н. Микитенко), дослідження, пов’язані з проблемами формування професійних якостей, умінь соціальних педагогів, необхідних для успішного виконання окремих напрямів соціально-педагогічної діяльності (Р. Вайнола, З. Бондаренко, І. Ковчина, О. Лісовець, Р. Чубук та ін.), які розкривають суть і зміст роботи соціального педагога, проте відсутнє чітке окреслення тих умінь, які необхідні соціальному педагогу для якісного виконання професійної діяльності [5].

Метою статті є аналіз рівня сформованості діагностичних умінь майбутніх соціальних педагогів як важливої складової їх фахової підготовки.

Сформованість професійних умінь соціального педагога впливає на якість кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця. Уміння і навички, набуті у студентські роки, стають важливою умовою постійного вдосконалення професійної майстерності [1].

Соціальна діагностика – необхідна стадія соціально-педагогічної діяльності, початок роботи соціального педагога з будь-якою категорією клієнтів і будь-яким типом соціальних проблем. Жоден соціальний педагог не займається лише соціальною діагностикою, але кожний соціаль-

ний педагог разом з іншими обов'язками повинен виконувати функції соціального діагноста [4, с. 46]. Відмінною рисою діагностики є і те, що вона визначаються не тільки знаннями, але і навичками й уміннями, зокрема діагностичними, які потрібно формувати та розвивати.

Термін “формування” у науковій психологічній літературі трактується як “дія за значенням дієслова “формувати”: формувати – надавати чомусь форму, вид; організовувати, складати, створювати” [3, с. 157]. В. Сластьонін пояснює термін “формування”, як процес оволодіння сукупністю стійких властивостей і якостей особистості [3, с. 155]. Психологи визначають цей процес розвитку та становлення особистості під впливом зовнішніх дій виховання, навчання, соціального середовища; цілеспрямований розвиток особистості чи інших її сторін, якостей під впливом виховання та навчання; процес становлення людини як суб'єкта й об'єкта суспільних відносин [3, с. 39].

С. Сисоєва зазначає, що формування – це педагогічне управління індивідуальним становленням людської особистості [6, с. 153]. Формування творчої особистості учня за своєю суттю є педагогічним управлінням розвитком творчих можливостей дитини, формуванням у неї таких творчих якостей, які забезпечують успішність у творчій діяльності, індивідуальне становлення особистості учня як суспільно-активної. Вчена розрізняє змістове наповнення поняття “формування” та “розвиток”, які в педагогічній літературі часто зустрічаються як синоніми. Під розвитком особистості вона розуміє зміни її внутрішніх задатків, спричинені внутрішніми факторами – суперечностями. Формування особистості – це подальший розвиток або становлення особистості, зумовлене зовнішніми факторами, що сприяють виникненню суперечностей як рушійної сили розвитку [6, с. 155].

З метою з'ясування сучасного стану сформованості діагностичних умінь у майбутніх соціальних педагогів, рівня обізнаності студентів про зміст діяльності соціального педагога та розуміння студентами ролі та місця діагностичних умінь в його професійній діяльності нами було проведено опитування серед студентів першого, другого, третього та четвертого курсів таких навчальних закладів: Педагогічний коледж Львівського національного університету імені Івана Франка, Український католицький університет (місто Львів), Коломийський педагогічний коледж Державного вищого навчального закладу “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (місто Коломия Івано-Франківської області), Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (місто Івано-Франківськ). Опитані студенти навчалися за напрямом підготовки “Соціальна педагогіка” за кваліфікаційним рівнем “бакалавр” або “молодший спеціаліст” на денній чи заочній формі навчання. Всього було опитано 372 особи.

Найперше ми виявляли, які уявлення мають студенти про професійні вміння соціального педагога. Серед умінь, якими має володіти соціальний педагог, студенти визначають такі (узагальнений показник): комунікативні – 48%; організаційні – 24% ; креативні – 11%; діагностичні – 10%; прогностичні – 4%; рефлексивні – 3%.

Серед перелічених найважливішими визначають: комунікативні – 52%; організаційні – 25%; креативні – 23%.

Як бачимо, студенти не визначають діагностичні вміння як найважливіші у своїй майбутній професійній діяльності. На нашу думку, це свідчить про те, що майбутні соціальні педагоги недооцінюють та не усвідомлюють важливість, необхідність діагностичних умінь у професійній діяльності соціального педагога.

Разом із тим, більшість студентів (54%) відчувають потребу в спеціальній підготовці та формуванні діагностичних умінь, не відчувають такої потреби 26%, а 20% вважають, що такі вміння в них розвинулися самі по собі у процесі професійної діяльності. Отже, майбутні соціальні педагоги потребують спеціально спрямованої підготовки для формування діагностичних умінь.

Варто зазначити, що більшість опитаних уявляє структуру, зміст необхідних діагностичних умінь. На запитання “Що ви розумієте під поняттям “діагностичні вміння соціального педагога” ми отримали такі відповіді: вміння визначати рівень розвитку дитини; вміння виявляти здібності та нахили дитини; вміння визначати особливості особистості дитини; вміння визначати стосунки в класі; вміння з’ясовувати причини відхилень у поведінці дитини; вміння визначати причини існування проблем у людини; вміння аналізувати проблемну ситуацію та робити відповідні висновки; вміння виявляти негативні явища в середовищі, оточенні дитини; вміння проводити психодіагностичні методики.

Перелічені студентами вміння частково відображають складові структури діагностичних умінь соціального педагога. Проте у студентів про них є неповне уявлення, оскільки вони не відносять сюди вміння аналізувати, класифікувати, узагальнювати інформацію, вміння вносити зміни та корективи у процесі виконання професійних завдань відповідно до можливостей і ситуацій. Разом із тим поза увагою студентів залишаються вміння оцінювати власні вміння, здійснювати самодіагностику рівня готовності для здійснення професійної діяльності, рефлексії над проведеною роботою, які ми вважаємо важливою складовою діагностичних умінь.

До дисциплін, які формують у досліджуваних діагностичні вміння, студенти віднесли психологію, загальну педагогіку, психодіагностику,

соціальну психологію, вікову психологію, психоконсультавання, психокорекцію, основи профорієнтації, соціальну педагогіку. Зазначимо, що назви предметів ми подали так, як вони названі в анкетах студентами. Припускаємо, що повна назва навчального курсу в навчальному плані підготовки фахівців може бути дещо іншою. Зустрічалися поодинокі відповіді такого плану: “На всіх без винятку предметах я можу розвиватися та формуватися як фахівець”, “Мені важко окреслити якийсь один предмет”. Відповіді підтверджують розуміння студентами, що окремі складові діагностичних умінь формуються у процесі вивчення фахових дисциплін, проте викладачі мали б зосереджувати більшу увагу на цей процес, оскільки в даному випадку він відбувається більшою мірою стихійно.

Відповіді студентів на запитання “Які організаційні форми навчальної діяльності формують у вас діагностичні вміння?” ми проаналізували за роками навчання. Так, не всі студенти I-го курсу змогли відповісти на дане запитання. Лише 3% відповіли: “коли готуюся до відповіді на семінарських”, “під час написання рефератів”. Решта студентів не дали жодної відповіді. Студенти II курсу зазначили у відповідях: на семінарських і практичних (40%), при написанні рефератів (30%), самостійно розвиваю їх (20%), працюючи в Інтернеті (10%). Студенти III курсу визначили їх таким чином: лекційні заняття (35%); семінарські заняття (27%); практичні заняття (25%); розв’язання практичних завдань (13%). Студенти IV курсу зазначили в такому порядку: практичні заняття (38%); на практиці (35%); лабораторні заняття (25%); виконання практичних завдань на заняттях в аудиторії (20%); розв’язання психологічних і педагогічних завдань (10%); робота з літературою (5%); лекції (5%). Таке ранжування, на нашу думку, свідчить про те, що у студентів молодших курсів ще недостатньо фахових знань, тому вони надають перевагу лекційним заняттям, на яких отримують інформацію. Студенти старших курсів володіють певними знаннями про зміст, структуру професійної діяльності соціального педагога, уявляють, де і як вони можуть удосконалювати необхідні вміння. Таким чином, ми бачимо, що існуючі форми навчання, їх змістове наповнення неповною мірою дають можливість сформувати діагностичні вміння в такому вигляді, які ми визначили, вважаючи їх оптимальними для фахової професійної діяльності.

Крім того, студенти не розуміють відмінностей між формою і методом навчання. Відповідно, коли ми просили назвати методи, які сприяють формуванню у них діагностичних умінь, були отримані подібні відповіді (студенти мали можливість назвати декілька методів): робота над розв’язанням педагогічних і психологічних завдань – (44%); педа-

гогічна практика (38%); завдання на практиці (25%); написанні курсової роботи (20%); проведення психологічних методик (18%).

Студенти навчальних закладів сприймають як належне теоретичне навчання у стінах навчального закладу. Разом із тим, у них недостатнє уявлення про роль і місце педагогічної практики у процесі їх професійного формування. Аналіз стану педагогічних практик дозволив зробити висновок, що більша частина студентів (65%) мають високий або середній рівень теоретичної підготовки, проте лише 29% зазначили, що можуть отримані знання застосувати на практиці. Чітке окреслення меж, де студенти можуть професійно та грамотно приймати рішення, негативно впливає на формування у них діагностичних умінь. Разом із тим, ми не заперечуємо, що теоретична підготовка може сприяти та посилювати ефективність педагогічної практики за умови, якщо впродовж усього навчання вона буде органічно пов'язана з практичною діяльністю студента. Крім того, в окремих закладах практика має безперервний характер (Педагогічний коледж Львівського національного університету імені Івана Франка, Коломийський педагогічний коледж). Водночас у вищих навчальних закладах (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Український католицький університет) педагогічна практика не носить такого характеру. Порівняння результатів відповідей показали, що в першому випадку рівень сформованості діагностичних умінь є вищим. Тобто особливості навчання у педагогічних коледжах більш сприятливі для формування практичних умінь майбутніх фахівців. Саме ці студенти зазначили, що педагогічна практика – важливий етап у формуванні діагностичних умінь. Більшість зазначає, що саме в ході практики відчули потребу в таких уміннях (87%), їх недостатньому розвитку (47%). Серед завдань, які мали виконати студенти в ході педагогічної практики, що вимагали використання саме такої групи вмінь, були: проведення спостережень за дітьми, проведення анкетування, психодіагностика розвитку дитини, соціометрія.

Нами було проведений аналіз змісту, форм і методів навчання майбутніх соціальних педагогів. Він показує, що у процесі професійної підготовки студенти вивчають низку психолого-педагогічних дисциплін, які мають значні можливості для підготовки студентів до діагностичної діяльності. Проте більшість із них не передбачає цілеспрямованої роботи з формування діагностичних умінь. Ми вважаємо, що потребують коригування курси “Основи психодіагностики та психокорекції”, “Основи соціально-педагогічних досліджень”, зокрема щодо забезпечення професійно-педагогічної спрямованості змісту навчання, активізації пізнавальної та творчої діяльності студентів, розширення практичної підготовки, органі-

зації ефективної самостійної роботи студентів, встановлення міжпредметних зв'язків з іншими дисциплінами професійно орієнтованого циклу, які можуть сприяти формуванню й удосконаленню діагностичних умінь.

Отже, на основі аналізу результатів проведеного опитування можна стверджувати, що у більшості майбутніх соціальних педагогів діагностичні вміння сформовані недостатньо. Студенти мають поверхневі знання про методи діагностики, які використовує соціальний педагог у своїй роботі, зокрема про психодіагностичні, які є важливими діагностичними методами у професійній діяльності соціального педагога.

Отримані результати переконливо доводять необхідність цілеспрямованого формування діагностичних умінь у майбутніх соціальних педагогів у процесі їх професійної підготовки.

Таким чином, на основі вищесказаного можна визначити такі причини недостатнього рівня сформованості діагностичних умінь: 1) у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів формуванню діагностичних умінь не надається належна увага, прослідковується відсутність чіткої установки на формування у студентів діагностичних умінь, наголошується більше на формуванні комунікативних та організаторських умінь; 2) знання, отримані студентами під час навчання, не завжди підкріплюються практичними діями; не повною мірою використовуються технології, які б забезпечили інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь; 3) незнання у студентів сутності, змісту, структури діагностичних умінь; 4) зміст навчальних дисциплін, форми та методи її викладання неповною мірою сприяють глибокому засвоєнню відповідних знань і формуванню діагностичних умінь у студентів; 5) діагностичні вміння, сформовані на репродуктивному рівні, не стимулюють самостійну діагностичну діяльність студентів; 6) у процесі навчання недостатня увага приділяється творчому розвитку студента, творчому застосуванню отриманих знань у нестандартних ситуаціях; 7) викладачі не застосовують інноваційні технології навчання, які б сприяли формуванню діагностичних умінь; 8) завдання педагогічної практики недостатньо дають можливість сформувати й удосконалити діагностичні вміння у студентів і спрямовані в основному на здійснення корекційної, розвивальної роботи з дітьми, носять репродуктивний характер.

Отже, формування діагностичних умінь – важлива складова в загальній структурі професійних умінь, якими повинен володіти соціальний педагог. Її розв'язання позитивно вплине на якість професійної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. Тому подальшого дослідження потребує розробка та запровадження цілісної педагогічної технології на-

вчання (змісту, форм, методів) у практику роботи педагогічного коледжу з метою формування у студентів діагностичних умінь.

Посилання:

1. *Багрій, В. Н.* Формування професійних умінь майбутніх соціальних педагогів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... кандидата педагогічних наук / *В. Н. Багрій* ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. — Вінниця, 2010. — 20 с.
2. *Гайдук, Н. М.* Професійна підготовка соціальних працівників в національному університеті “Львівська політехніка” / *Н. М. Гайдук* // Педагогіка і психологія професійної освіти — 2006. — № 5. — С. 123—137.
3. *Немов, Р. С.* Психологія : учебн. пособ. / *Р. С. Немов*. — М. : Просвещение, 1990. — 301 с.
4. *Парфанович, І. І.* Соціальна діагностика : курс лекцій / *І. І. Парфанович*. — Тернопіль, 2009. — 182 с.
5. *Першко, Г. О.* Підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності як педагогічна проблема / *Г. О. Першко* // Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. — Київ : КМПУ мені Бориса Грінченка, 2009. — № 11. — С. 203—207.
6. *Сисоєва, С. О.* Основи педагогічної творчості : підручник / *С. О. Сисоєва*. — Київ : Міленіум, 2006. — 346 с.
7. *Сластенин, В. А.* Педагогіка / *В. А. Сластенин*. — М. : Просвещение, 1977. — 362 с.

References (transliterated and translated):

1. *Bahriy V.* Formuvannya profesiynykh umin maybutnykh sotsialnykh pedahohiv u protsesi pedahohichnoyi praktyky : avtoref. dys. ... kandydata pedahohichnykh nauk (Formation of professional skills of future social workers during teaching practice : author's abstract of the Ph.D. dissertation in pedagogical sciences). Vinnytsia, 2010. 20 p.
2. *Hayduk N.* Profesiyna pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv v natsionalnomu universyteti “Lvivska politehnika” (Professional raining of social workers in the National University “Lviv Polytechnic”) // Pedagogy and psychology of professional education, 2006, № 5. P. 123-137.
3. *Nemov R.* Psikhologiya : uchebn. posob. (Psychology : textbook). Moscow, 1990. 301 p.
4. *Parfanovych I.* Sotsialna diahnostyka : kurs leksiyy (Social diagnosis: lectures). Ternopil, 2009. 182 p.
5. *Pershko H.* Pidhotovka maybutnykh sotsialnykh pedahohiv do profesiynoyi diyalnosti yak pedahohichna problema (Preparation of future social workers to the professional activity as a pedagogical problem). Kyiv, 2009, №11. P. 203-207.
6. *Sysoeva S.* Osnovy pedahohichnoyi tvorchosti : pidruchnyk (Fundamentals of educational work : textbook). Kyiv, 2006. 346 p.
7. *Slastenin V.* Pedagogika (Pedagogy). Moscow, 1977. 362 p.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2013

В. Корнят

**Современное состояние сформированности диагностических умений
будущих социальных педагогов**

В статье рассматривается проблема профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к профессиональной деятельности на современном этапе. Представлена классификация основных направлений научных исследований по вопросам подготовки социальных педагогов к выполнению ими профессиональной деятельности. На основе проведенного анкетирования среди студентов (будущих социальных педагогов) в педагогических колледжах города Львова, Коломыи, Прикарпатского национального универ-

ситета имени Василия Стефаника, Украинского католического университета осуществлен анализ уровня сформированности диагностических умений как важной составляющей профессиональной компетентности социального педагога, на основе чего сделан вывод об их низком уровне (студенты не в полной мере осознают значимость диагностических умений в профессиональной деятельности социального педагога, испытывают потребность в их наличии в ходе педагогической практики). Сделаны выводы о необходимости разработки и внедрения целостной педагогической технологии обучения (содержания, форм, методов) в практику работы педагогического колледжа с целью формирования у студентов диагностических умений.

Ключевые слова: социальный педагог, профессиональная подготовка, диагностические умения, уровень сформированности, педагогическая технология обучения.

V. Kornyat

Current State of Formadness of Diagnostic Skills of the Future Social Workers

The paper considers the problem of professional training of future social workers to the professional activity at the present day. The author proposes classification of the main areas of researches on the questions of social teachers' preparation to their professional activity. Basing on the survey made among students (future social workers) in pedagogical colleges of Lviv, Kolomyia, V. Stefanyk Carpathian National University, Ukrainian Catholic University, the author analyzes the level of formation of diagnostic skills as an important component of professional competence of social teacher. Basing on it the article concludes about their low level (students are not fully aware of the significance of diagnostic skills in the professional activity of social teacher and have lack of diagnostic skills during their teaching practice). The author makes the conclusion about the need to develop and implement integral educational technology training (content, forms, methods) into the practice of pedagogical college in order to develop students' diagnostic skills.

Key words: social teacher, professional training, diagnostic skills, level of formation, educational technology of training.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор Г. П. Васянович